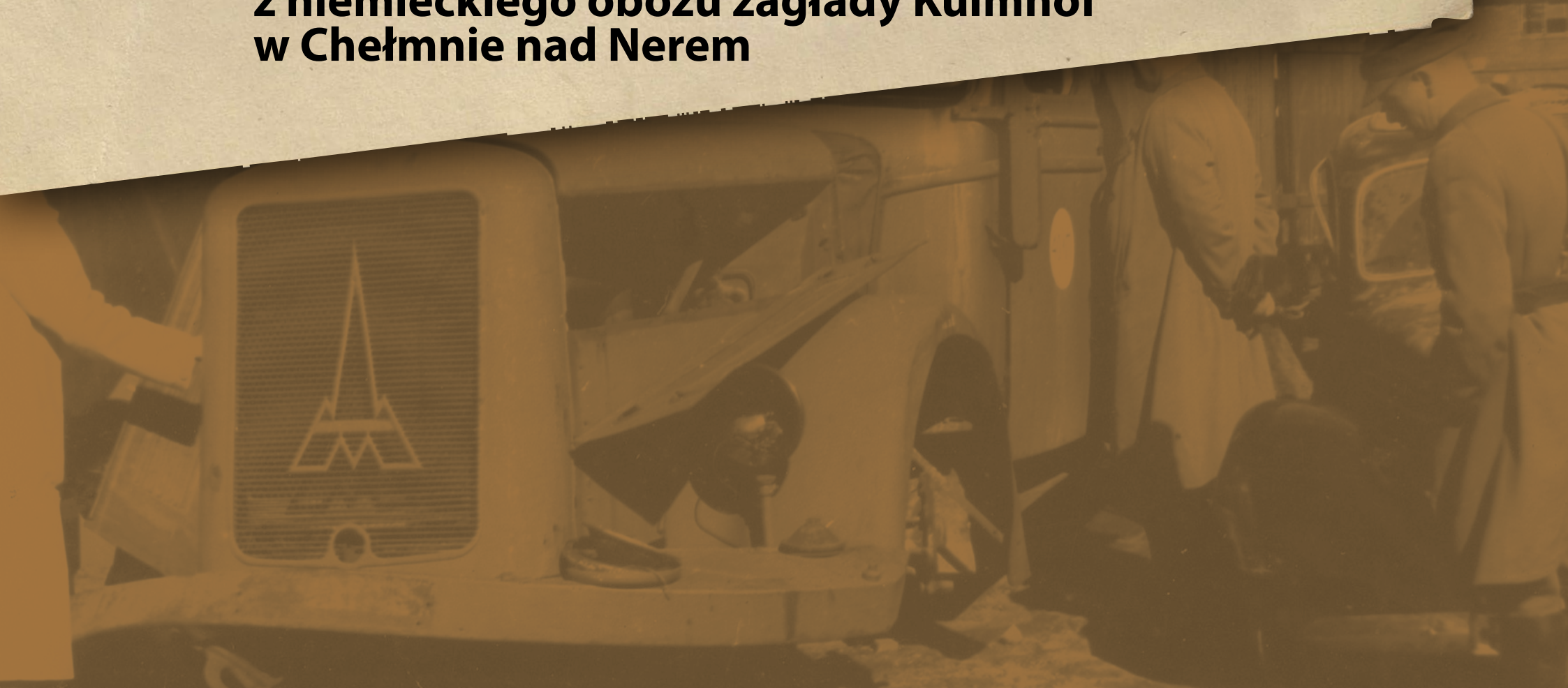


Z Archiwum Muzeów w Chełmnie nad Nerem i w Żabikowie

Agnieszka Białas

nauczyciel historii w I Liceum Ogólnokształcącym im. Bolesława Chrobrego w Gnieźnie

Temat zajęć: **„Wzięto nas od starca do niemowlęta...”**
– opowieść o zwykłych ludziach
z niemieckiego obozu zagłady Kulmhof
w Chełmnie nad Nerem





Spis treści

Etap edukacyjny	3
Czas trwania zajęć	3
Odniesienie do podstawy programowej	3
Treści nauczania – wymagania szczegółowe	3
Cele edukacyjne	3
ogólne	3
szczegółowe	3
Metody dydaktyczne	4
Środki dydaktyczne	4
Przebieg zajęć	6
I. Wprowadzenie	6
II. Rozwinięcie	6
III. Podsumowanie	7
Praca domowa	8

Etap edukacyjny:

szkoła ponadpodstawowa, historia (poziom podstawowy)

Czas trwania zajęć:

45 minut

Odniesienie do podstawy programowej:

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

XLVII. II wojna światowa i jej etapy.

Zakres podstawowy. Uczeń:

- 4) charakteryzuje politykę hitlerowskich Niemiec na terenach okupowanej Europy.

XLVIII. Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką.

Zakres podstawowy. Uczeń:

- 1) przedstawia prawno-ustrojowe regulacje okupacyjnych władz, dotyczące terytorium państwa polskiego i zamieszkującej tam ludności;
- 2) przedstawia realia życia codziennego w okupowanej Polsce;
- 4) porównuje system sowieckich i niemieckich obozów pracy, obozów koncentracyjnych oraz obozów zagłady; omawia kwestie deportacji i wysiedleń ludności oraz jej planowanego wyniszczenia;

XLIX. Niemiecka polityka eksterminacji.

Zakres podstawowy. Uczeń:

- 1) przedstawia ideologiczne podstawy eksterminacji Żydów oraz innych grup etnicznych i społecznych, prowadzonej przez Niemcy hitlerowskie;

- 2) charakteryzuje etapy eksterminacji Żydów (dyskryminacja, stygmatyzacja, izolacja, zagłada);
- 3) rozpoznaje główne miejsca eksterminacji Żydów polskich i europejskich oraz innych grup etnicznych i społecznych na terenie Polski i Europy Środkowo-Wschodniej (w tym: Auschwitz – Birkenau, Treblinka, Sobibór, Babi Jar);
- 4) opisuje postawy ludności żydowskiej wobec Holokaustu, z uwzględnieniem powstania w getcie warszawskim;

Cele edukacyjne

ogólne:

- operowanie pojęciami związanymi z okupacją niemiecką;
- poznanie losów Polaków i Żydów w okresie okupacji;
- poznanie form represji stosowanych przez okupanta;
- pokazanie na mapie miejsca obozów zagłady, największych gett i obozów koncentracyjnych;
- poszukiwanie, porządkowanie i wykorzystanie informacji;
- wykorzystanie materiału ikonograficznego (tekstów kultury);

szczegółowe:

Uczeń:

- wyjaśnia i stosuje pojęcia: *Holocaust*, *getto*, *Endlösung*, *Shoah*, *obóz zagłady* i *obóz koncentracyjny*;
- lokalizuje w czasie i przestrzeni zasięg terytorialny okupacji niemieckiej, największe getta, niemieckie obozy koncentracyjne, obozy masowej zagłady;
- charakteryzuje politykę faszystów wobec ludności żydowskiej na ziemiach polskich; wymienia i charakteryzuje formy eksterminacji Polaków i Żydów oraz innych grup etnicznych, stosowane przez Niemców;
- redaguje krótkie notatki, wykorzystując różne teksty źródłowe.

Metody dydaktyczne:

- rozmowa nauczająca,
- burza mózgów,
- krótki wykład,
- praca w zespołach,
- analiza tekstów źródłowych,
- dyskusja,
- tworzenie krótkiego tekstu.

Środki dydaktyczne:

- Tazbir Julia, *Atlas historyczny. Od starożytności do współczesności*, Wydawnictwo DEMART, Warszawa 2002 [materiał pomocniczy nr 1];
- *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, tom 1: *Listy o Zagładzie*, oprac. Ruta Sakowska, Warszawa 1997.
- *Archiwum Ringelbluma*, tom 9: *Tereny wcielone do Rzeszy. Kraj Warty*, oprac. Magdalena Siek, Warszawa 2012.
- Grzegorz Andrzej, *Rzeczy zagłady*, Chełmno nad Nerem 2014.
- *Kronika getta łódzkiego/Litzmannstadt Getto 1941–1944*, t. V: *Suplementy*, oprac. i red. nauk. Julian Baranowski [i in.], Łódź 2009.
- *Mówią świadkowie Chełmna*, red. Łucja Pawlicka-Nowak, Konin – Łódź 2004.
- „Odezwa do naszego przyszłego narodu...”. 70. Rocznica likwidacji obozu zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem. *Katalog wystawy*, [kurator, autor scenariusza: Andrzej Grzegorzczak], Chełmno nad Nerem 2015.
- Serwański Edward, *Obóz zagłady w Chełmnie nad Nerem 1941–1945*, Poznań 1964.
- *Świadczenia Zagłady. Obóz w Chełmnie nad Nerem. Getto wiejskie Czachulec*, wybór dok., wstęp i oprac. Łucja Pawlicka-Nowak, przy współpr. Jolanty Adamskiej, Gdańsk 2014.

- *Wybór źródeł do nauczania z Zagładzie Żydów*, wybór i oprac. pod kier. Aliny Skibińskiej i Roberta Szuchty, Warszawa 2010.

artefakty:

- Broszka z liter tworzących imię Madzia. Ze zbiorów Muzeum byłego niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem, Oddział Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie [artefakt nr 2];
- Figurki słoni. Ze zbiorów Muzeum byłego niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem, Oddział Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie [artefakt nr 5];
- Papierośnica. Ze zbiorów Muzeum byłego niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem, Oddział Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie [artefakt nr 6];
- Gwizdek. Ze zbiorów Muzeum byłego niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem, Oddział Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie [artefakt nr 8];
- Kolczyki. Ze zbiorów Muzeum byłego niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem, Oddział Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie [artefakt nr 10];
- Zapinka w kształcie motyla. Ze zbiorów Muzeum byłego niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem, Oddział Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie [artefakt nr 13].

teksty źródłowe:

- *UWAGA!!! (Fragment notatnika zawierającego zapiski ostatnich więźniów ośrodka zagłady w Chełmnie, nazwanego „Testamentem” (lipiec 1944 – styczeń 1945 r.)* [tekst źródłowy nr 4];
- *Przemówienie Chaima Rumkowskiego o konieczności wykonania nakazu „przesiedlenia” 20 tysięcy dzieci i starców, wygłoszone do mieszkańców getta łódzkiego 4 września 1942 r.* [tekst źródłowy nr 11];

- Fragment „Dziennika” Dawida Sierakowiaka z 5 września 1942 r., dotyczący wydarzeń Wielkiej Szpery w getcie łódzkim [tekst źródłowy nr 13];
- Felieton Oskara Singera o wydarzeniach Wielkiej Szpery, 16 września 1942 r. [tekst źródłowy nr 14];
- Odezwa do naszego przyszłego narodu (1 grudnia 1944 r.) [tekst źródłowy nr 17];
- Fragment pamiętnika nadleśniczego Heinza Maya, świadka eksterminacji Żydów w obozie zagłady Kulmhof [tekst źródłowy nr 19];
- Relacja Wołkowicza, mieszkańca Dąbia nad Nerem, dotycząca sytuacji ludności żydowskiej miasta od września 1939 do wysiedlenia do obozu zagłady w Chełmnie w grudniu 1941 r., złożona w warszawskim getcie po 26 stycznia 1942 r. [tekst źródłowy nr 22];
- Relacja Jakuba Waldmana o wydarzeniach w Uniejowie w 1941 r. oraz w getcie Czachulec w 1942 r., złożona 23 marca 1945 r. w Turku [tekst źródłowy nr 23];
- Wspomnienie Jehoszui Eibeshitza z pobytu w getcie wiejskim Czachulec [tekst źródłowy nr 24];
- List Szlamy Winera z getta w Zamościu do Hersza Wassera z getta w Warszawie w sprawie ośrodka zagłady w Bełżcu [tekst źródłowy nr 27];
- List Róży Kapłan do męża Szmuela w getcie warszawskim o transportach Żydów łódzkich do Chełmna nad Nerem, napisany 22 stycznia w getcie w Krośniewicach [tekst źródłowy nr 34];
- List rabina Jakuba Szulmana do krewnych w getcie warszawskim, donoszący o masowym mordowaniu Żydów, napisany 21 stycznia 1942 r. w getcie w Grabowie [tekst źródłowy nr 36];
- Fragment zeznania Andrzeja Mischczaka, które zostało złożone 14 czerwca 1945 r. przed Sądem Okręgowym w Łodzi, w śledztwie prowadzonym przez sędziego Władysława Bednarza [tekst źródłowy nr 38].

Przebieg zajęć:

I. Wprowadzenie

Nauczyciel podaje temat i cele lekcji. Następnie przypomina okoliczności zawarcia i konsekwencje paktu Ribbentrop – Mołotow.

Nauczyciel pyta uczniów, co wiedzą o losach ludności polskiej i żydowskiej w czasie II wojny światowej. Przy przedstawianiu problemu zagłady należy zwrócić uwagę na zagrożenia i represje dotyczące ludności polskiej. Przypomina, kim był Żyd w rozumieniu ustaw norymberskich. Ważne jest, aby uczniowie zdawali sobie sprawę z tego, że prześladowane były zarówno osoby wywodzące się z tradycyjnych środowisk żydowskich, jak i te z rodzin zasymilowanych, które częstokroć uważały się za Polaków i tak były postrzegane przez otoczenie.

II. Rozwinięcie

1. Nauczyciel wraz z uczniami wyjaśnia znaczenie słów: *Holocaust*, *getto*, *Endlösung*, *Shoah*, *obóz zagłady* i *obóz koncentracyjny*. Zachęca uczniów do podzielenia się refleksjami. Wynik pracy powinien zostać zapisany w zeszytach.

2. Dzieli klasę na trzy grupy. Rozdaje atlasy historyczne [materiał pomocniczy nr 1] i prosi każdą z grup o wykonanie kolejnego zadania: zapisanie na dużym arkuszu papieru: grupę I – nazw obozów koncentracyjnych, grupę II – obozów zagłady, a grupę III – miejsc lokalizacji największych gett. Efekt pracy należy umieścić w miejscu widocznym dla wszystkich uczniów.

3. W krótkim wykładzie przedstawia historię obozu zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem:

Był pierwszym ośrodkiem masowej, natychmiastowej zagłady ludności żydowskiej na ziemiach polskich pod okupacją niemiecką w czasie

II wojny. Dokonano w nim eksterminacji Żydów pochodzących z Kraju Warty (*Warthegau*). Obóz został uruchomiony w grudniu 1941 roku i funkcjonował w dwóch okresach. Eksterminacji dokonywano w samochodach – mobilnych komorach gazowych. Pierwszymi ofiarami Kulmhof stali się okoliczni Żydzi. Następnie do ośrodka przybywały transporty z łódzkiej „dzielnicy zamkniętej” oraz z gett prowincjonalnych. Wśród pierwszych ofiar byli także Romowie oraz żydowscy obywatele Niemiec, Czech i Austrii, których jesienią 1941 r. wysiedlono do Łodzi. W marcu 1943 r. zapadła decyzja o likwidacji obozu. Decyzję o ponownym uruchomieniu Kulmhof podjęto w 1944 r. W drugim okresie funkcjonowania eksterminacji dokonywano w lesie rzuchowskim, gdzie od 23 czerwca do 14 lipca 1944 r. zamordowano 7196 mieszkańców getta łódzkiego. Po tym czasie akcję eksterminacyjną przerwano. W nocy z 17 na 18 stycznia 1945 r., w czasie ewakuacji, SS-mani dokonali ostatniej egzekucji, której ofiarami byli żydowscy rzemieślnicy, pracujący jeszcze na terenie obozu. Najbardziej prawdopodobna liczba zamordowanych w całym okresie funkcjonowania Kulmhof to około 200 tysięcy.

4. Ponownie dzieli uczniów na sześć grup. Każdej przydziela rekwizyty: rzeczy zagłady (załączniki nr 1–6, artefakty archeologiczne). W tle może płynąć z magnetofonu muzyka żydowska.

- grupa I: Papierośnica [artefakt nr 6],
- grupa II: Zapinka w kształcie motyla [artefakt nr 13],
- grupa III: Kolczyki [artefakt nr 10],
- grupa IV: Broszka z liter tworzących imię Madzia [artefakt nr 2],
- grupa V: Figurki słoni [artefakt nr 5],
- grupa VI: Gwizdek [artefakt nr 8].

Zadaniem każdej grupy jest opowiedzieć historię związaną z danym rekwizytem (czym był, jak trafił do obozu, jakie były jego losy).

5. Następnie rozdaje uczniom teksty źródłowe. Każda para otrzymuje jeden tekst. Nauczyciel prosi uczniów, aby po przeczytaniu tekstu wybrali z niego jedno zdanie – najbardziej według nich wstrząsające. Następnie

prosi wszystkich o głośne odczytanie zdań – według zaproponowanej przez siebie kolejności.

6. Rozdaje uczniom kartki, na których jest napisany początek zdania: „Nie mogę sobie wyobrazić, jak (że)...”.

Proponuje każdemu uczniowi dokończenie zdania. Uczniowie odczytują pełne zdania.

III. Podsumowanie

Krótką dyskusją na temat: Jaki obraz obozu Kulmhof wyłania się z lekcji? Nauczyciel zachęca klasę do krótkiej dyskusji i formułowania argumentów. Zwraca uwagę na niebezpieczeństwo rasizmu jako ideologii nienawiści. Na zakończenie lekcji nauczyciel objaśnia, że cytat pochodzący z tematu lekcji: *Wzięto nas od starca do niemowlęta między miastem Koło a Dąbie. Wzięto nas do lasu i tam nas gazowano i rozstrzeliwano i palili... Otóż prosimy, aby nasi przyszli bracia ukarali naszych morderców. Świadków naszego gnębienia, którzy mieszkają w tej okolicy jeszcze raz prosimy o rozgłoszenie tego morderstwa po całym świecie...* został umieszczony na tylnej ścianie pomnika w Chełmnie i jest przeredagowanym fragmentem wstrząsającej notatki napisanej przez jedną z ofiar.

Praca domowa

Wybierz jeden z tematów i napisz esej.

1. Czego symbolem może być Kulmhof nad Nerem dla współczesnego pokolenia?
2. „Człowiek jest mocny, może jeszcze dobrze popracować” (Zofia Nałkowska, *Medaliony*). Rozważ cytat w odniesieniu do obozu zagłady Kulmhof nad Nerem.